

ספירת העומר תשס"ב

סימן ג ספירת העומר בספק לילה

מועיר על מש"כ תוס' דאפשר לספור ולברך גם בספק לילה והרי על ספק מצוה לא מברכים ✦ י"ל דהואיל ויוצא יד"ח המצוה, לענין ברכה ה"ז תלוי בקיום המצוה ✦ בפשיטות תקנת ברכה היא על מעשה מצוה ולא על קיום המצוה ✦ מקשה על התוס' שהרי בספק חשיכה אין עליו כלל מצות ספירה ✦ מבאר דהגדר הזמן של ספירה הוא שצריך את הזמן הכשר לעשות בו את המצוה שכבר הוא עומד ומחויב בה ✦ מביא דברי המושך חכמה פרשת בא ✦ בספק לילה לענין לולב אין הדין כן ✦ לפי"ז מובן הדין דמי ששכח יום אחד סופר למחרתו גם את היום הקודם ✦ מבאר מש"כ הרמב"ם מנה ולא בירך יצא ואינו חוזר ומברך שספירה בלי מצוה נמי מהני ששוב אינו יכול לחזור ולספור ✦ מיישב דברי האבודרהם בדין המתפלל עם הציבור מבעוד יום דמונה עמהם בלא ברכה

שמעתי בשם ת"ח אחד^א שהעיר על מש"כ תוס' מנחות סו,א דהואיל וספירת העומר בזה"ז דרבנן, אפשר לספור בעומר ולברך גם בספק לילה, כיון שספיקא דרבנן לקולא, וראה שו"ע או"ח סי' תפ"ט ס"ב ומפרשים שם, שאמנם נכון שיצא יד"ח כיון שספק דרבנן לקולא, אבל איך יברך, הרי לענין ברכה מבואר בראשונים שעל ספק מצוה לא מברכים. שו"ר שעמד בזה בשו"ת ארץ צבי (פרומר) ח"א סי' ס', ועי"ש מש"כ בזה, והביא ממג"א סי' קנ"ט ס"ק ט"ו, ושו"ת נודע בשערים או"ח סי' ט', עי"ש.

ותחילה עלה בדעתי די"ל דהואיל והכא ה"ז יוצא יד"ח את המצוה, דא"צ לחזור ולספור, ולכן איכא ברכה, וה"ז קצת בגדר קיום מצוה בודאי, אע"פ שמעשה המצוה הוא ספק, ולענין ברכה ה"ז תלוי בקיום המצוה ולא במעשה המצוה, ומה דמבואר בראשונים שאין מברכים על ספק, היינו משום שגם קיום המצוה הוי רק ספק, ולפיכך ליכא ברכה.

וראה מש"כ בס' מקרא העדה פ' חיי שרה סי' צ"ט בגדרי ברכת המצוות, ובפשוטו תקנת ברכה היא על

א. שוב י"ל "ישורון" חלק כ"ח ע' תשי"ד וראה מהגרי"מ פיינשטיין זצ"ל מש"כ בזה.

מעשה מצוה, ולא על קיום המצוה, וכדחזינן ששליח מברך אע"פ שאינו מקיים כלום, אלא עושה מצוה, ואילו המשלח אע"פ שמקיים מצוה אינו מברך כיון שאינו עושה מצוה, ואע"פ שאפשר לחלק בין הנושאים, מ"מ בפשוטו צ"ע אם אפשר לישב באופן האמור. וראה במאמרי בד"ן ספירת העומר מבעוד יום. וע"ע קובץ אדרת אליהו חי' הגר"א ראם סי' כ"ח. וראה שו"ת שערי ציון ח"ג סי' א', וראה קרואי מועד (סוכה) על ברכה בספק פסול דרבנן בסוכה דאזלינן לקולא, ודוק לנידו"ד. [נראה במאמרי בענין ספירת העומר שיש בה ספיקות, על ברכה בבה"ש על שופר ולולב, וצ"ע ביו"ט שני שכל חיובו רק מדרבנן, נימא כמבואר הכא.]

אך באמת לכאורה יש להקשות על התוס', דאדרבה, כיון שספק דרבנן לקולא, נמצא אפוא שבספק חשיכה אין עליו כלל מצות ספירה, וכל המצוה מתחילה רק בודאי לילה, ורק אי הוי מצוה דאורייתא, י"ל שגם בספק חשיכה איכא ספק מצוה, אבל במצוה דרבנן, קשיא איך אפשר בכלל לספור וק"ו איך אפשר לברך, הרי בספק חשיכה, כיון שאין ידוע אי הוי לילה, והגיע זמן המצוה, ה"ז פטור לגמרי מהמצוה בתורת ודאי, וה"ז עושה את המצוה לפני שהגיע זמן חיובו, ולא יצא כלל ידי חובתו, ואפילו ספיקא ליכא, וצ"ע. שו"ר מש"כ בזה בס' שיח השדה (פרומר) שער ברכת ה' סי' ו'. עיש"ה.

ברם נראה לי ביאור הענין באופן אחר, דהנה יסוד השאלה הנ"ל הוא עפ"י מה דנקטינן גדר מצות ספירת העומר שבכל לילה חל עליו חיוב לספור, ולפיכך קשיא כאמור, דבספק חשיכה עדיין לא חלה המצוה, אבל זה אינו, אלא בתורה נאמר שמיום א' דפסח צריך לספור חמישים יום, וכבר אז חיילא על האדם המצוה, והוא מחוייב ועומד לזה מתחילה, אלא שזמני קיום המצוה ועשייתה הוא בכל יום ויום, ואין הגדר שזמן חיוב המצוה מתחיל בכל לילה, אלא זמן העשייה והקיום הוא כן, ולפיכך השאלה אם עתה הוי לילה ודאי או דהוי רק ספק לילה, אינה שאלה אם זמן המצוה הגיע, אלא השאלה היא על כשרות מעשה המצוה, כגון אם יש ספק אם האתרוג כשר או לאו, שאם אתרוג רק מדרבנן בשאר ימי סוכות, יכול להקל ולברך עליו, כיון דספיקא דרבנן לקולא נקטינן להלכה שהאתרוג כשר, וכיון שהוא כשר אפשר לברך עליו, וכמובן שלא מציאותו של האתרוג גורם את המצוה, אלא המצוה מוטלת על הגברא, ועל האתרוג נפסק שהוא כשר, וממילא מברך ויוצא יד"ח, ואין אנו אומרים שיש כאן רק קיום מצוה בלי מעשה מצוה בודאי, וכמש"כ למעלה, אלא הוי מעשה מצוה גמור, ולכן יש ברכה, ובודאי שיש כאן קיום בודאי, לאחר שנפסק שהאתרוג כשר, ואע"פ שטעמו של פסק זה הוא בגלל ספיקא דרבנן לקולא, והיינו משום דמכח הך כללא ההלכה היא שהאתרוג כשר למצוה.

וכש"נ. [וכמדומה לי שעפ"י האמור אין ע"י ספירת העומר משום עשיית היום ליום אחר, וע"י כך שוב א"א לו להזכיר הזכרות יום הקודם, כגון שבת ויו"ט וכיו"ב, ז"א לפי דרכנו, וראה שו"ת הר הכרמל או"ח סי' ז'].
המזווה פסולה הרי לא קיים המצוה, ואונסא כמאן דלא עביד, וראה גם במשך חכמה פרשת אמור. ולכאורה לפ"ז אין אפשר לכתחילה להקל בגלל ספיקא דרבנן לקולא, והרי מ"מ אם עתה לא הוי זמן המצוה א"כ לא קיים המצוה.

אבל באמת אין כל קושיא, דהתם באזלינן בתר רובא שאני וכפירושו של המשך חכמה, אבל במצוה דרבנן כיון דקי"ל ספיקא לקולא, א"כ הגדר הוא שרבנן קבעו שבאופן כזה קיים המצוה דרבנן, ואע"פ שהלולב וכיו"ב פסול, היינו שאם הוי רק ספק פסול, ה"ז בכלל לולב כשר, וכן כל כיוצ"ב, וה"ה לענין ספק לילה דהואיל והוי מצוה דרבנן לפיכך נקטינן דהוי ודאי לילה, וה"ז מצוה כשרה.

ולפי דרכנו נמצא שרק בספק לילה דספירת העומר אמרינן כן, אבל בספק לילה לענין לולב אין הדין כן, ואכן יעוין בשו"ע או"ח סי' תרנ"ב ס"א במג"א ושאר אחרונים שם, שביו"ט שני וחזה"מ אם לא נטל כל היום את הלולב, ועתה ספק לילה, מעיקר הדין לא יטול, ואע"פ שנכון לעשות כן, בודאי שלא יכרך, עי"ש. [ושי' תוס' מנחות שם בתחילת דבריהם, וכן שי' הרא"ש פרק ע"פ סי' מ"א להלכה שעדיף לספור מבעוד יום משום תמימות, ובפשוטו שר"ל שכך הוא דין תורה, והביאור בזה כתבתי בהערותי לאבודרהם, ולכאורה נאמר דהואיל וספיקא דרבנן לקולא, והוא הרי חייב

ובמובן שמעתה אין כל קושיא, דכאמור הזמן של ספירה בכל יום ויום, אינו בגדר שלא הגיע זמן החיוב לפני כן, אלא הגדר הוא שצריך את הזמן הכשר לעשות בו את המצוה שכבר הוא עומד ומחויב בה, וכיון שעפ"י כללי ההלכה של ספיקא דרבנן לקולא נקטינן שהזמן הוא כשר לעשיית המצוה, כמו שנקטינן שהאתרוג כשר, לכן מברך וסופר לכתחילה, כלומר לא רק שסופר כיון שהזמן כשר בודאי, אלא גם שפיר מברך, הואיל ואין זה ספק אלא ודאי חיובא עוד מתחילת ימי הספירה, והוי נמי ודאי מצוה כשרה, ואיכא לא רק קיום מצוה בדיעבד, אלא איכא מעשה מצוה וקיומה לכתחילה. [ובענין ספירה מבעוד יום, ראה בהגהות מנהגים טירנא מנהג של פסח אות כ"ב, וראה לקט יושר (מכון ירושלים) או"ח ע' 97, דרשות מהר"ח או"ז ע' 81].

ויעוין משך חכמה פרשת בא (י"ג י') שהשיב על המשכנ"י (יו"ד סי' ט"ו) בהוכחתו מבדיקת תפילין לבדיקת ריאה, וכתב דשאני מצות עשה מאיסור, דאיסורא כיון דאזלינן בתר רובא, אע"ג דמתרמי שהמעוט איסורא הוא שאכל נמי לא עבד איסורא, משא"כ במצוה אם אכן

במצוה דרבנן ליטול לולב, וכיון שיש ^{אמרי חסידים} ספק, נאמר שעתה יום ואפשר לקיים המצוה, כמו לענין ספירה דאמרינן שעתה לילה, ואפשר לקיים המצוה, ומאי שנא, אלא מבואר כדאמרן, דבודאי התם כיון שיש ספק, הרי אדרבה מכח הספק שהוא דרבנן ולקולא ה"ז פטור לגמרי מהמצוה, ומעיקר הדין א"צ ליטול, ורק משום נכון לעשות כן ה"ז יטול, ופשוט שאין כל ברכה, אע"פ שאם נטל י"ל שקיים המצוה, אבל לא נאמרה ברכה כאשר אין עליו מדינא כל חיוב, ורק ספירת העומר שאני וכדאמרן. וראה מש"כ בס"ד ^{אמרי חסידים} ב"אוצר" סוכה מו, ב 18-23.

ועפ"י הגדר הזה ביסוד מצות ספירת העומר, מובן גם מה שנמצא בקדמונים בשם כמה גאונים ^{אמרי חסידים} [נראה רי"צ גיאת ע' קט, ועוד קדמונים, והובא בביאור הלכה סי' תפ"ט סעיף ח'] דמי ששכח יום אחד ולא ספר, סופר למחרתו גם את היום הקודם, ואילו היה חלות חיוב המצוה בכל יום, בפשוטו ליכא תשלומין, אבל כיון שגדר המצוה הוא לספור בזה הזמן מ"ט יום אפשר להבין את שיטת הגאונים האמורה, אע"פ שאפשר שגם הם לא נתכוונו לומר דמהני מעיקר דין תורה. ורק שיש לדון עפ"י האמור לענין קטן שנתגדל שהאריכו האחרונים, ועיקר השאלה היא אי הוי מצוה אחת, א"כ נמצא שאין לו לקטן כל המצוה, ועל חלק מהמצוה י"ל שאין צווי, וראה עוד בסמוך, ואכ"מ.

ונראה לבאר תמיהה נוספת בהלכה זו עפ"י דרכנו, הנה ז"ל אבודרהם סדר ימי העומר ע' רמב, וכתוב במחזור ויטרי המתפלל עם הציבור מבעוד יום מונה עמהם בלא ברכה, ממה נפשך אמר אם אזכור כלילה בביתי אחזור ואברך כדין ונמצא שלא ברכתי לבטלה, ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבועות למצוה, אבל הרמב"ם כתב ואם מנה ולא בירך יצא, וכן עיקר. ע"כ. [נראה מאמרי בענין "ספירת העומר מבעוד יום"].

ומקור הדברים הוא במחזור ויטרי ע' 301-2, ברם שם ליתא כלל הכ' לישנא שהביא אבודרהם, וראה הערת המהדיר במחזור ויטרי שם, שהלשון הזה נמצא בספרים אחרים מבית מדרשו של רש"י, והדברים הובאו בב"י או"ח סי' תפ"ט, וכן בשו"ע שם סעיף ג', ועי"ש במג"א ס"ק ז' שהביא משו"ת הרשב"א שתמה טובא על הלכה זו, ומש"כ שם לפרש, ועי"ש בפמ"ג.

וראשית יש להבין מש"כ הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פ"ז הלכה כ"ה, מנה ולא בירך יצא ואינו חוזר ומברך. ע"כ. מאי קמ"ל בזה, והרי פשוט הוא כבר בהלכות ברכות שאין מברכים אחרי עשיית המצוה, וכן שאין ברכה מעכבת את המצוה. ונראה דהרמב"ם קמ"ל הכא דינא, ועפ"י מה שנתבאר אצלנו במקו"א, וראה הערותי על הדרת קדש על דיני קטן סי' מ"ז, בענין קטן

שהגדיל בימי הספירה, דאע"פ שלא קיים מצוה בקטנותו, מ"מ ספירה איכא, וע"כ יכול להשלים, וכיו"ב הוא שי' הגאונים הנ"ל, שסופר היום את של אתמול, היינו שהימים הללו ספורים ואע"פ שקיום מצוה ליכא, וזה מועיל שיוכל להמשיך לספור, ויש להשוות זה לקטן שנימול קודם שמיני שמילה איכא אע"פ שמצוה ליכא, וראה מנח"ח מצוה ב'. וכן מצות פו"ר במצהב"ע וכיו"ב, דאע"פ שמצוה ליכא, אבל במציאות בנים יש לו, וממילא ה"ז פטור מהמצוה. וכן יש עוד כיו"ב בכמה ענינים ואכ"מ.

ולפ"ז נאמר שזוהי נמי כוונת הרמב"ם, דאע"פ שלא היתה ספירה של מצוה, מ"מ במציאות הוא כבר ספר, והיום הזה כבר ספור אצלו ושוב לא שייך לחזור ולספור, וזוהי אפוא כוונת הרמב"ם שחידש לנו שלא רק שמצוה בלי ברכה מהני, וזה כבר פשוט בהלכות ברכות, אלא קמ"ל שספירה בלי מצוה נמי מהני לזה ששוב אינו יכול לחזור ולספור, ואע"פ שלא קיים את המצוה, מ"מ היום הזה כבר ספור, וראיתי אח"כ במאורי המועדים מהדורה חדשה ע' קכח-קל שכתב אף הוא דברים קרובים לדברינו, עיש"ה. וראה נחלת אליהו (דושניצר) ח"ב ע' שיט אות ס"ח, ודוק לנדו"ד. וע"ע מאורות הראשונים ח"א ע' צד-צה. וראה הררי קדם לריד"ס על מועדים ח"ב סי' ק"ה. ושור"ר שם סי' קי"ב מש"כ כעין דברינו, עי"ש.

ולפ"ז נראה דזוהי שי' רש"י או רבו של רש"י, דמונה מבעוד יום את של הלילה, והיינו מפלג המנחה, ולא בבין השמשות, ומפרשי השו"ע שם נחלקו בזה, ע"י עליהם. וס"ל לרש"י שאע"פ שמצוה לא קיים, כיון שעדיין לא הגיע הזמן, אבל מ"מ כוונתו למנין הלילה הבא, וה"ז מועיל, אלא שאין זה מפקיע לדעתו את המצוה, אלא רק להועיל שלא יחסר לו בתמימות, וכמו שאפשר למנות את של אתמול להנך גאונים, ולכן בלילה יוכל לברך, כיון שמצוה לא קיים.

וע"ז כתב אבודרהם שלדעת הרמב"ם כל דאיכא ספירה, אע"פ שאינה ספירה של מצוה, מ"מ אהני דשוב בטלה מצוה ממנו ושוב לא יוכל לברך. ומסיק שם אבודרהם על שאלה בבין השמשות שלא יספור שאם כן יפסיד הברכה כהרמב"ם, והיינו שאע"פ שלא כיון למצוה, אבל כיון שאם כבר הוי לילה, ה"ז מעשה ספירה, ושוב א"א לברך, ואם הוא יום והוא אמר שבליילה יהיה כך וכך, ואינו מתכוון לספור את של הלילה, אין זה כלום, ולא דמי להאמור בשם רש"י שהוא סופר את של הלילה, והחילוק מבואר להמעין.

ובמדומה לי שבזה יצאנו ידי חובתנו בביאור הענין, ובכ"י שם וכן בשו"ע שם וכיאורי הגר"א יש הרבה דברי תימה, ומהיכי תיתי יעכבו הברכות את הספירה, וכן מה ענין ברכות ק"ש להכא, ולא זכיתי להבינם, [וראיתי בקובץ "קול

התורה" גליון נ"ב ע' לט-מ בשם הגרא"מ שך זצ"ל, ומפרש שם דיכול לברך אחר עשייתן כל היום, עי"ש, ואכ"מ. וענין זה מבואר בס"ד ב"אוצר" סוכה לט, א. ועל דברי אבודרהם, ראה ישורון כרך ה' ע' רע"ז ושו"ת אהל אברהם סי' א', ומש"כ

אנשי"ח 1234567

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה